

Desanka Savićević: Društvena i politička teorija i kritika u radovima Dimitrija Tucovića, Beograd 1972, izdal Institut za istoriju radničkog pokreta Srbije, zbirka Monografije 6, 191 s.

D. Savićević je svojo monografijo zasnovala kot prikaz teoretične interpretacije in anatomije Tucovićeve misli, in to v vsej kompleksnosti njegovega gledanja na svet, družbo, človeka ter nadaljnji revolucionarni razvoj Srbije, jugoslovanskih in drugih balkanskih dežel. To, po svoji zasnovi vsega spoštovanja vredno delo, je razdelila na tri glavna poglavja: Tucovićeve kritika imperializma, kolonializma in vojne (s. 11–71), Tucovićeve kritika družbenega in političnega razvoja Srbije v začetku dvajsetega stoletja (s. 71–143) ter Stranka srbskega proletariata in delovnih množic srbskega naroda (s. 145–178). Tem trem poglavjem so dodani Zaključek, povzetek v francoščini in register imen.

Avtorica sama je v uvodu povedala, da je njeno delo „teoretičnega in idejnega, ne pa zgodovinskega značaja.“ Menim, da je prav v tem glavna pomanjkljivost dela, ki te v mnogočem razočara. Avtorica je imela na razpolago doslej neznano ali vsaj nedostopno in neobjavljeno Tucovićevo korespondenco ter zapisnike glavne uprave srbske socialdemokratske stranke. Vendar iz vsega tega novega gradiva – da ne omenjam že doslej znanega – ni izluščila tistega, kar bi bila po vsej verjetnosti lahko. Predvsem menim, da avtorici ni uspelo pokazati specifičnosti Tucovićeve misli do vseh zgoraj naštetih vprašanj. Ob številnih citatih iz njegovih člankov (kar je pohvaliti le zato, ker so tako ponatisnjeni deli Tucovićevih člankov, med njimi tudi nekaj doslej neobjavljenih) njena sklepanja in interpretacija ne presegajo splošno znane slike, ki jo je še v času Tucovića ali malo kasneje podala marksistična znanost in publicistika. Pozna se, da avtorica ne pozna, ali pa pozna zelo površno, brez potrebne afinitete do historičnega razvoja, tedanjih konkretnih zgodovinskih dejstev v svetu in še posebej na Balkanu ter v mednarodnem delavskem gibanju. Vsi njeni sklepi temeljijo bolj na pavšalnih sodbah, ki jih povzema v glavnem po Leninu, ne pa na študiju konkretnega gradiva. Ob vsej nabrekli marksološki frazeologiji zbledijo same Tucovićeve misli, ki se bralcu prikažejo sicer res povsem marksističnoleninistične, toda ves pomen in originalnost Tucovića sta na ta način zabrisana. Ob vsem tem je razumljivo, da ne dobimo prave slike o razmerah na Balkanu, o tem, zakaj so bila stališča drugih balkanskih socialnih demokratov kdaj pa kdaj različna od Tucovićevih, v čem in zakaj je odstopal od linije npr. druge internacionale. Ponekod se to sicer vidi, vendar je povedano dostikrat naivno in bi bilo to težko znanstveno zagovarjati. Res škoda, da tako zanimiva in problemsko zastavljena tema ni obdelana bolje

Franc Rozman

Andrej Mitrović, Jugoslavija na konferenciji mira. 1919–1920. Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije 1969. VIII+278 str. 80.

Knjiga A. Mitrovića Jugoslavija na konferenciji mira je prva jugoslovanska monografija, ki obravnava delovanje jugoslovanske delegacije na mirovni konferenci v Versailles. Delo je dokaj obširno, grajeno na bogatih virih jugoslovanskih arhivov, omejuje pa se zgolj na opisovanje politike jugoslovanske delegacije od njenega imenovanja, decembra 1918. leta, do razpusta, julija 1920. leta. Kratki uvod prikazuje novo večnacionalno državo, njene značilnosti, položaj v mednarodni politiki, pomen v povojni situaciji v jugovzhodni

Evropi in osnove, na katerih je jugoslovanska delegacija vodila politiko na mirovni konferenci.

Monografijo začenja poglavje o sestavi delegacije, s posebnim ozirom na narodnostno zastopanost in politični ugled delegatov, ter o organizaciji s podrobno analizo politične delegacije in njenih številnih sekcij (etnološko-zgodovinska, sekcija za mednarodno pravo, vojna sekcija, sekcija za tisk, sekcija za trgovsko mornarico, ekonomsko-financijska in prometna sekcija . . .).

Drugo poglavje je namenjeno vprašanju pripravljenosti jugoslovanske delegacije na mirovno konferenco glede zbranega gradiva in sposobnosti samih delegatov.

Odnos med delegacijo in vlado v Beogradu je prikazan v naslednjem poglavju. Na vprašanje, kdo je vodil jugoslovansko politiko v Parizu, je Mitrović odgovoril, da sta bili to delegacija in vlada skupaj. Čeprav podrejena vladi, je bila delegacija kot boljša poznavalka problemov v središču dogajanja, pravi tvorec politike, vendar je v primerih nesoglasja z vlado morala prepustiti končno odločitev prav tej.

Jugoslovanska delegacija je nastopala na mirovni konferenci pod imenom „Delegacija kraljevine SHS“, kljub temu pa so jo ostale delegacije nazivale „Delegacija kraljevine Srbije“, dokler ni bilo po nenehnih jugoslovanskih pritožbah tik pred podpisom sporazuma z Nemčijo tudi to vprašanje ugodno rešeno.

Mitrović piše v naslednjem poglavju o udeležbi jugoslovanske delegacije, o njenem delu in vplivu na odločitve konference in o sporih z njo (londonski sporazum, plebiscit na Koroškem, 51. točka mirovnega sporazuma z Avstrijo). Na konferenci so se izoblikovala načela javne diplomacije, enakopravnosti narodov, pravica do samoodločbe . . . , ki naj bi privedla do pravičnega miru in so se nanje sklicevali vsi udeleženci konference. Za jugoslovansko delegacijo je pa bila mirovna konferenca predvsem „skup na kome snaga, moč i veština igraju najveću i odlučujoću ulogu, a ideali služe jedino kao dobro idejno-psihološko sredstvo borbe, propagande i sakrivanja pravih namera“. Poleg teh javnih načel so se izoblikovala tudi načela, ki javno niso bila priznana, v resnici pa so vodila politiko konference: zanimanje samo za svoj ozki državni in nacionalni interes, poseben položaj zmagovitih držav, upoštevanja tajnih sporazumov . . . Mitrović je podrobno prikazal odnos, ki so ga zavzeli člani jugoslovanske delegacije do teh načel. Tudi oni so se pri mejnem vprašanju sklicevali na vsa javno izražena načela, predvsem na načela narodnosti. Edina izjema je bil srbski general Pešić, ki je skušal izkoristiti položaj kraljevine SHS kot zmagovalke in na osnovi strateškega načela pridobiti čimveč ozemlja.

Posebno poglavje posveča Mitrović jugoslovanskim nasprotnikom in zaveznikom na konferenci. Italija, kot jugoslovanska sosedna in zmagovita država, udeleženka zaprtih sej „velike četverice“, ki je dejansko odločala na konferenci, je s svojimi ozemeljskimi zahtevami in prizadevanjem, da razbije novo državo – kot so njeno delovanje razumeli jugoslovanski politični vrhovi – pomenila ogromno nevarnost. Jugoslovanska delegacija je, sklicujoč se na načelo enakopravnosti narodov in držav, zahtevala, da tudi sama sodeluje na konferenci pri reševanju jadranskega vprašanja, toda zaman. Italija je Jugoslavijo odkrito imenovala sovražnico in jugoslovanske delegate za predstavnike premagane države. V taki situaciji je jugoslovanska delegacija iskala zaščitnico med velesilami, pri čemer sta se zaradi mnogostranosti jugoslovanskih interesov izoblikovali profrancoska in proameriška orientacija. Avtor navaja vzroke, ki so odločili pri končni izbiri zaščitnice, njuno kratkotrajno sodelovanje in počasno odmikanje jugoslovanske delegacije od ZDA.

Najobsežnejše poglavje obravnava boj jugoslovanske delegacije za ozemlja, naseljena z jugoslovanskim prebivalstvom. Svoje zahteve po ozemljih je delegacija izražala v memorandumih o teritorialnih vprašanjih in v notah, ki jih je izročala mirovni konferenci. Ob določanju meje jugoslovanske države je prišlo v delegaciji do mnogih nesoglasij. Mitrovića ni zanimalo samo delovanje delegacije kot celote, temveč tudi obnašanje njenih posameznih delegatov. Že na začetku določanja meja se je pojavilo vprašanje, katero načelo upoštevati. Zahteve po ozemljih, ki so jih postavljali jugoslovanski delegati, so lahko opravičevala različna načela. Medtem ko so se hrvaški in slovenski delegati sklicevali samo na etnično načelo, so srbski svoje neupravičene zahteve opirali le na strateška načela. Hrvaški in slovenski delegati se s temi načeli niso mogli strinjati, ker bi priznavanje strateškega načela dajalo tudi Italiji pravico zahtevati dele jugoslovanskega zahodnega in jadranskega ozemlja. Pojavil se je problem prvenstva med zahodnimi in vzhodnimi mejami. Do začasnega nesoglasja v delegaciji je prišlo zaradi Trsta in zahodne Istre, ki ga kljub upoštevanju nacionalnega načela delegati niso znali uspešno rešiti. Najhujši spor pa je povzročil srbski delegat, ko je zahteval popuščanje Italiji na zahodu, da bi laže dobili ozemlja na vzhodu. Pojavila se je dilema Reka ali Skadar. Pri njenem reševanju ni hotela popuščati nobena stran in so pogajanja naposled zašla v slepo ulico.

V zadnjih poglavjih govori Mitrović o vzrokih, ki so sprva branili Jugoslaviji, nato pa povzročili njeno intervencijo proti socialistični Madžarski, o jugoslovanskem delovanju proti Habsburžanom, o odgovornosti za vojno in o vojnih zločinih, o zaščiti manjšin in svobodnem prometu ter o razpustitvi delegacije.

Mitrović je ob uporabi domače in tuje literature in jugoslovanskih virov napisal delo, ki je pomemben prispevek k zgodovini jugoslovanske države. Osnova, na kateri je gradil, je bilo gradivo jugoslovanskih arhivov (Arhiv Vojne misije, Arhiv Delegacije, Arhiv Londonskega poslanstva, Arhiv Pariškega poslanstva, zapuščine Jovanovića, Trumbića, Cvijića itd.), ki je tudi določalo vsebino knjigi, saj je avtor pisal samo o stvareh, za katere je dobil gradivo v teh arhivih in se v druge probleme, sicer povezane z jugoslovansko državo in mirovno konferenco, ni spuščal (črnogorsko vprašanje, reparacije . . .). Tuji arhivi, ki jih, žal, ni uporabljal – nekaterih tudi ni mogel – bi lahko prikazali odnos drugih držav na konferenci do delegacije kraljevine SHS in tako osvetlili delovanje jugoslovanske delegacije tudi z druge, ne samo jugoslovanske strani.

Nataša Kandus

Labinska republika 1921, Zbornik radova – problemi sjevernog Jadrana, svezak 2, izdal Sjeverojadranski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, Rijeka 1972, 410 strani.

Ob 50-letnici „Labinske republike“ je Sjeverojadranski institut JAZU na Reki organiziral znanstveno posvetovanje v Rabcu, od 2. – 3. marca 1971¹. Posvetovanje naj bi prikazalo najnovejše izsledke zgodovinskih raziskav o vzrokih in okoliščinah, ki so privedli do revolucionarnega gibanja labinskih rudarjev in kmetov iz sosednjih vasi Proštine leta 1921, zlasti pa o organizaciji in delovanju delavske samouprave v t. i. Labinski republiki. Organizator je sklep, da bo vse gradivo objavil v posebnem zborniku, tudi izpolnil.

Izšel je obsežen zbornik gradiva, 21 prispevkov, ki podajajo izčrpen pregled gospodarskih, socialnih, političnih in kulturnih dogajanj tako v Istri kakor tudi na širšem